

Алиаскаров Д.Т., Меңлешова А.Е.*

Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті Алматы қ., Қазақстан
e-mail: akniyetmenleshova@gmail.com

«ЕРЕКШЕ» БІЛІМ АЛУШЫЛАРҒА БЕЙІМДЕЛГЕН ОҚИТУДЫҢ ТӘСІЛДЕРІ

Аңдатпа

«Ерекше» білім алушыларды оқытуда маңызды фактор неғұрлым қолайлы білім беру стратегияларын айқындау және таңдау болып табылады. Осы саладағы мамандар оқыту технологияларының жіктелуін, олардың балалардың қажеттіліктеріне бейімделу тәсілдерін білуі, мониторинг жүргізуі және жұмыс әдіс-тәсілдерінің оқушыға әсерін бағалауы және тиісінше олардың қайсысы инклюзивті білім беру жүйесіне енгізу үшін неғұрлым өзекті және тиімді болып табылатынын шешуі аса маңызды.

Жалпы оқу процесінде пайдаланылатын, сондай-ақ «ерекше» білім алушыларға бейімделген әдістер функционалдық сипатта болуы, баланың ерекшеліктерін жақсы білуіне сүйенуі, оның дамуында прогреске қол жеткізуге бағытталуы тиіс.

Инклюзивті білім беру – бұл баршаға білім беруге қол жетімділікті білдіретін жалпы білім беруді дамыту процесі, бұл ерекше қажеттіліктері бар балаларға білім алуға қол жетімділікті қамтамасыз етеді деп жалпы қабылданған болып саналады.

Инклюзивті білім беруді дамытпай, инклюзивті қоғам болу мүмкін емес. Ең алдымен, қоғам адамдар арасындағы қарым-қатынас мәдениетінен әр түрлі адамдарға деген құрмет туындайтынын түсінуі тиіс. Инклюзивті білім беру тәжірибесі жағдайында педагогтің қызметі – мұғалімнің педагогикалық қызметінен алшақтамау, «ерекше» білім алушыларға білім беру процесіне тартылуға көмектесу, мектеп ережелерін ұстануға үйрету, құрдастарымен барабар қарым-қатынас орнатуға, өз мінез-құлқының ерекшеліктерін реттеуге қажетті. Сондай-ақ, «ерекше» білім алушылар үшін білім беру ортасының жайлылығы оның буындарының бірі педагогтің психологиялық-педагогикалық қолдауымен қамтамасыз етіледі.

«Ерекше» балаларды бірлесіп оқытуды ұйымдастыру мұғалімнен әдістер мен тактиканы қайта құруды талап етеді. Бұл инклюзивті білім берудің негізі.

Мақалада инклюзивті білім беру технологияларының терминологиялық ерекшелігі нақтыланған, оқыту әдістерінің функциялары көрсетілген, оқыту стратегияларының тиімділігін бағалау тәсілдері көрсетілген.

Инклюзивті білім беру технологияларын икемді негізде пайдалану, оларды баланың қажеттіліктеріне бейімдеу маңызды. Осы мақсатта зерттеу жұмысымызда «ерекше» білім алушыларға бейімделген оқыту тәсілдерінің тиімділігі, инклюзивті білім беруде қолданылатын әдістердің маңызы және күтілетін нәтижелері қарастырылған. Жалпы білім мазмұнын жаңарту бағдарламасына сәйкес қазіргі заман талабына сай білім беру технологияларын дұрыс пайдалана отырып, білім алушыларға сапалы білім берудегі теория мен практиканың артықшылықтары талданып сипатталған.

Түйін сөздер: *Инклюзивті білім беру, «ерекше» білім алушыларды оқыту, оқыту әдістері, көрнекілік әдісі, жоба әдісі.*

Алиаскаров Д.Т., Менлешова А.Е. *

Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан

e-mail: akniyetmenleshova@gmail.com

МЕТОДЫ АДАПТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ «ОСОБЫХ» ОБУЧАЮЩИХСЯ

Аннотация

Важным фактором в обучении «особых» обучающихся является определение и выбор наиболее благоприятных образовательных стратегий. Особенно важно, чтобы специалисты в этой области знали классификацию технологий обучения, способы их адаптации к потребностям детей, проводили мониторинг и оценивали влияние приемов работы на учащегося и, соответственно, решали, что из них является наиболее актуальным и эффективным для внедрения в инклюзивную систему образования.

Методы, используемые в общем учебном процессе, а также адаптированные к «особым» обучающимся, должны носить функциональный характер, опираться на хорошее знание особенностей ребенка, ориентироваться на достижение прогресса в его развитии.

Инклюзивное образование - это процесс развития общеобразовательного образования, означающий доступ к образованию для всех, что считается общепринятым, поскольку обеспечивает доступ к образованию детям с особыми потребностями.

Невозможно быть инклюзивным обществом без развития инклюзивного образования. Прежде всего, общество должно понимать, что культура общения между людьми порождает уважение к разным людям. В условиях инклюзивной образовательной практики деятельность педагога заключается в том, чтобы не отходить от педагогической деятельности учителя, помогать «особым» обучающимся вовлекаться в образовательный процесс, учить следовать правилам школы, устанавливать адекватные отношения со сверстниками, регулировать особенности своего поведения. Также комфортность образовательной среды для «особых» обучающихся обеспечивается психолого-педагогической поддержкой педагога одного из ее звеньев.

Организация совместного обучения «особых» детей требует от учителя перестройки методов и тактики. Это основа инклюзивного образования.

В статье уточняются терминологические особенности инклюзивных образовательных технологий, отражаются функции методов обучения, отражаются подходы к оценке эффективности стратегий обучения.

Важно использовать инклюзивные образовательные технологии на гибкой основе, адаптировать их к потребностям ребенка. С этой целью в исследовательской работе предусмотрены эффективность методов обучения, адаптированных к «особым» обучающимся, значение и ожидаемые результаты методов, применяемых в инклюзивном образовании. В соответствии с программой обновления содержания общего образования проанализированы и описаны преимущества теории и практики в качественном образовании обучающихся с правильным использованием современных образовательных технологий.

Ключевые слова: инклюзивное образование, обучение «особых» обучающихся, методы обучения, наглядный метод, метод проекта.

Aliaskarov D.T., Mengleshova A.E. *
Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan
e-mail: akniyetmenleshova@gmail.com

METHODS OF ADAPTIVE LEARNING OF «SPECIAL» STUDENTS

Abstract

An important factor in the training of "special" students is the identification and selection of the most favorable educational strategies. It is especially important that specialists in this field know the classification of learning technologies, how to adapt them to the needs of children, monitor and assess the impact of work practices on the student and, accordingly, decide which of them is the most relevant and effective for implementation in an inclusive education system.

The methods used in the general educational process, as well as adapted to "special" students, should be functional, based on a good knowledge of the characteristics of the child, focus on achieving progress in his development.

Inclusive education is the process of developing general education, meaning access to education for all, which is considered accepted because it provides access to education for children with special needs.

It is impossible to be an inclusive society without the development of inclusive education. First of all, society must understand that the culture of communication between people generates respect for different people. In the context of inclusive educational practice, the teacher's activity is not to deviate from the teacher's pedagogical activity, to help "special" students get involved in the educational process, teach them to follow school rules, establish adequate relationships with peers, and regulate their behavior. Also, the comfort of the educational environment for "special" students is provided by the psychological and pedagogical support of the teacher of one of its links.

The organization of co-education of "special" children requires the teacher to restructure methods and tactics. This is the foundation of inclusive education.

The article clarifies the terminological features of inclusive educational technologies, reflects the functions of training methods, reflects approaches to assessing the effectiveness of training strategies.

It is important to use inclusive educational technologies on a flexible basis, adapt them to the needs of the child. To this end, the research work provides for the effectiveness of teaching methods adapted to "special" students, the meaning and expected results of methods used in inclusive education. In accordance with the program for updating the content of general education, the advantages of theory and practice in high-quality education of students with the correct use of modern educational technologies are analyzed and described.

Key words: *inclusive education, training of "special" students, teaching methods, visual method, project method.*

Негізгі ережелер. Бүгінгі таңда ерекше қажеттіліктері бар балалар мен олардың ата-аналарына қоғамның көзқарасы түбегейлі өзгеруде. Сонымен қатар, мүмкіндігі шектеулі балаларға қатысты Қазақстан Республикасының бірқатар халықаралық құжаттарына қол қою және Қазақстан Республикасының 2025 жылға арналған білім беруді дамыту, мемлекеттік бағдарламасы «Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзету және қолдау көрсету туралы» заңында айтылған. Соның бірі – заманауи білім беру, мекемелерге арнайы бекітілген мемлекетіміздің маңызды заңдары бірінде көрсетілгендей инклюзивті білім беруді дамыту бойынша шаралар қабылдануда. Инклюзивті білім беру – әртүрлі қажеттіліктері бар мектепке дейінгі жас ерекше қажеттіліктері бар балаларды дамыту, мектепке дейінгі тәрбие меңгеруге және дамытуға қол

жеткізуді қамтитын интеграцияланған білім беру әдісін дамыту керектігі айтылған [1].

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2019 жылғы 2 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауында: «Қамқорлығында мүмкіндігі шектеулі балалары бар отбасыларға ерекше көңіл бөлінуі тиіс. Біз ерекше қажеттіліктері бар білім алу үшін бірдей мүмкіндік жасауға міндеттіміз» деп мәлімдеген еді [2].

Сондықтан педагог оқыту процесінде инклюзивті білім беру тұжырымдамасын құрудың негізі ретінде әдіснамалық ұстанымдарды айқындау қажет. Бұл жерде инклюзивті білім беруді іске асыру үшін неғұрлым сәйкес келетін және қолайлы іріктелген ережелер мен әдіс-тәсілдердің жиынтығымен шектелмеу маңызды. Бұл педагогикалық ғылым мен практиканың балаға, тұлғаға қарай қозғалу бағытын түсінуді қамтамасыз ететін жетекші жүйе құраушы негіздерді айқындау болуы тиіс.

Кіріспе. Қазіргі уақытта түрлі сипаттағы «ерекше» білім алушыларды қоғамға барынша кірігуіне білім беру жүйесін тұжырымдамалық жаңғырту процесі жүріп жатыр, дамуында ауытқуы бар балалар нормотиптік құрдастарымен бірге оқиды. Педагогика да «ерекше» білім алушыларды оқшаулаудың қалыптасқан практикасынан алшақтап, оның орнына инклюзия алмастыруы тиіс интеграция келді.

Инклюзивті білім беру - (франц. *inclusif* - өзіне кіретін), жалпы білім беретін мектептерде ерекше қажеттіліктері бар балаларды оқыту процесін сипаттау үшін пайдаланылатын термин [3].

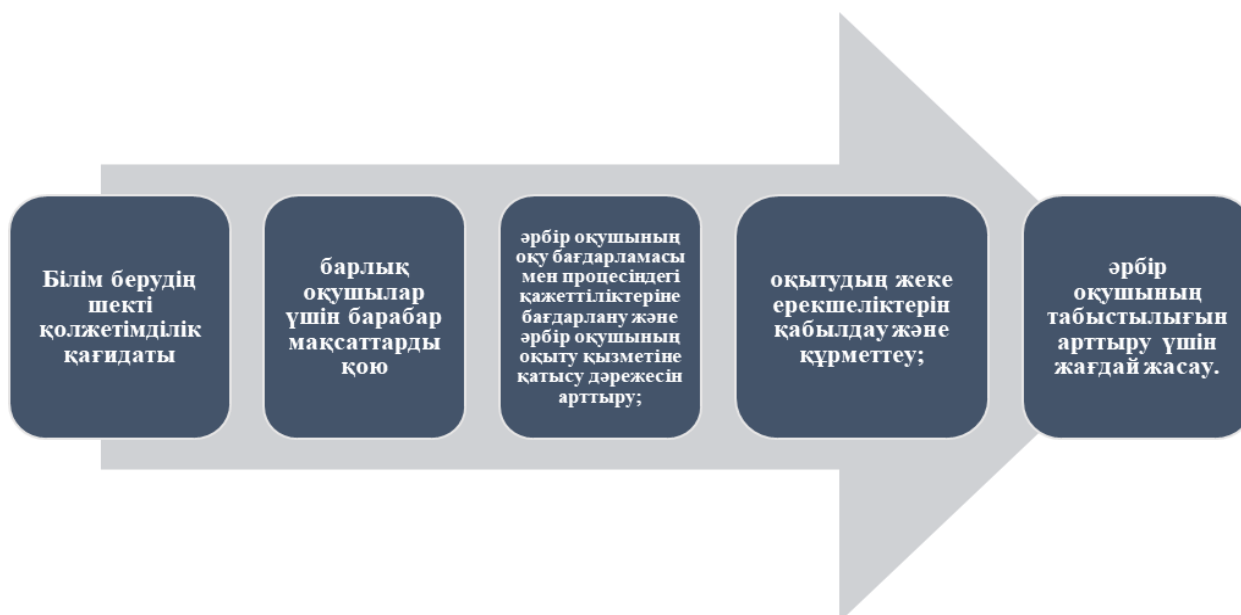
Инклюзивті білім беру – бұл баршаға білім беруге қол жетімділікті білдіретін жалпы білім беруді дамыту процесі, бұл ерекше қажеттіліктері бар балаларға білім алуға қол жетімділікті қамтамасыз етеді деп жалпы қабылданған болып саналады.

Біріншіден, қоғам адамдар арасындағы коммуникация мәдениетінен әр түрлі адамдарға деген құрмет туындайтынын түсінуі тиіс. Инклюзивті білім беру тәжірибесі жағдайында педагогтің қызметі – мұғалімнің педагогикалық қызметінен алшақтамау, «ерекше» білім алушыларға білім беру процесіне тартылуға көмектесу, мектеп ережелерін ұстануға үйрету, құрдастарымен барабар қарым-қатынас орнатуға, өз мінез-құлқының ерекшеліктерін реттеуге қажетті. Сондай-ақ, «ерекше» білім алушылар үшін білім беру ортасының жайлылығы оның буындарының бірі педагогтің психологиялық-педагогикалық қолдауымен қамтамасыз етіледі.

«Ерекше» балаларды бірлесіп оқытуды ұйымдастыру мұғалімнен әдістер мен тактиканы қайта құруды талап етеді. Бұл инклюзивті білім берудің негізі.

Материалдар мен әдістер. Инклюзивті білім беру идеологиясындағы қазіргі заманғы әдістемелік ережелерге, жалпы шетелдік және қазақстандық педагогикалық тәжірибелерге сүйену инклюзивті оқыту ережелерін бөліп көрсетуге мүмкіндік береді, осы ережелерге сай оқыту үдерісі құрылады, оның әдістері мен іске асыру нысандары айқындалады.

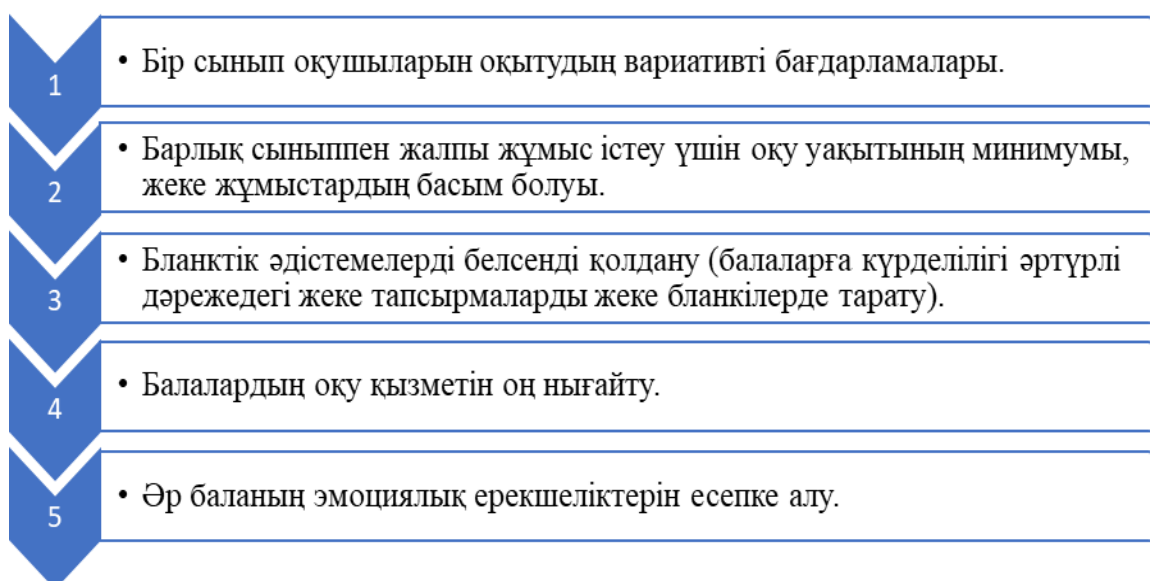
Инклюзивті оқыту ережелеріне, түрлі ерекшеліктері мен кемшіліктері бар оқушыларды оқыту үдерісіне тиесілі ең басты талап-қағидаларға мыналарды жатқызуға болады (сурет-1):

Сурет 1 – Инклюзивті оқыту қағидаттары

Аталған инклюзивті оқыту ережелері мен талаптары инклюзивті оқыту әдістемесін таңдап алудың негізгі тірек-негізі ретінде саналады. Оқыту үрдісіне кіріккен аталмыш әдіс-тәсілдер мен технологиялар оқу стандарттары мен бағдарламалары және оқыту технологияларының тиімділік-икемділігінің нәтижесінде «ерекше» оқушылармен жұмыс істеуге оқыту-тәрбиелеу ортасының адаптациялық деңгейін күшейтуге бағытталған: оқушыларды ынталардыру ортасын жасау, әртүрлі оқушылармен оқытудың процесі саралау, оқыту-тәрбиелеудің керекті құралдық-техникалық, әдістемелік материалдарын қолдану.

Мұндай сыныпта оқыту үдерісін ұйымдастырып, жалпы жұмыстану барысында нысан-әдістердің, тәсіл-құралдардың, түрлі технология мен әдістеменің әртүрлілігі мен әрқилылығына қарамастан, бірнеше жалпы өзіндік талап-нұсқаулары бар, осылардың нәтижесінде «ерекше» оқушыларды бір әдістемемен бір мезгілде қатарластарымен бірге оқытуға болады [4]. Мәселен төмендегі суретте бірқатар жалпы талаптарды көрсеттік (сурет-2):

Сурет 2 – «Ерекше» оқушыларға оқыту-тәрбиелеу үдерісін ұйымдастыруға қойылатын жалпы талаптар

Сондай-ақ, педагогке жұмыстың нысаны мен мазмұнын таңдау, егер әрбір оқушы және барлығы үшін қызметтің мақсаты мен міндеттерін нақтылайтын болса, өз күшін және балаларды бөлу оңай.

Сабақтың тақырыбы бойынша материалды және оған көрнекі құралдарды балалардың ерекшеліктерін ескере отырып іріктеу керек. Сыныптағы командалық қызметті талап ететін ұқсас тапсырмаларды немесе жаттығуларды орындайтын балалар тобын қалыптастыратын жұмыс тәсілін таңдау қажет.

Бұл «ерекше» білім алушылармен жұмысты дараландыруға мүмкіндік береді.

Инклюзивті оқыту әдістемесін жасау жалпы педагогикалық процесті, ерекше оқушыларды оқытуды өзгешелендіруге аса көңіл бөле отырып, сондай-ақ бір сыныпта оқушылардың өз қатарластарымен бірдей оқытудың технологиялары мен ұйымдастыру барысын өзектендіруді мақсат етеді [5]. Оқыту барысында:

- оқушылардың сабақты жай тыңдаушылар секілді орнын алдымен белгілейтін сабақ материалдарын педагогпен бірге ұзақ талқылауға негізделген оқыту объектісі (дәріс, әңгіме, талқылау, дискуссия);

- оқушылардың енжар, дәстүрлі әдістемедегі функциясының екіншілік объектісімен толықтырылған сабақтардағы талап пен тыныштық, сондай-ақ тәртіпке қойылатын шамадан тыс талаптар (дайын материалды тақтадан көшіру, оқулықтардан дапйын мәтіндерді сол бетінше көшіру, оқулықты тек сабаққа қажетті ретіндеп оқу және т.б.);

- сабақ тақырыбының басты жалпы негізгі тармақша-тараушаларын ғана емес, сонымен қатар, жекелеген арнайы нысанды фактілерді, бөлік-бөлшектерін нысанға ала отырып, жаңа тақырыпты немесе материалды бір бағытта, бір тәсілмен әрі бір әдіспен түсіндіру;

- проблемалық жағдай туғызу арқылы оқушылар қызметінің нәтижелері мен сапасын бағалау.

Көрсетілгендерді болдырмау үшін білім беру процесін ұйымдастырудың әрбір құрылымдық элементін: білім беру мазмұнын, нысанын, әдістерін, тәсілдерін, құралдарын, педагогикалық өзара іс-қимыл ерекшеліктерін (субъектілік) инклюзивтік білім беру міндеттері тұрғысынан талдау қажет.

Педагогикалық тәжірибеде инклюзивті оқыту идеяларын жүзеге асыруда тиімді деп саналатын әрі жиі қолданылатын педагогикалық технологияларды қарастырайық.

Қазіргі таңда ерекше балаларды оқытуда жиі қолданылатын технологиялардың бірі жеке оқыту технологиясы болып табылады.

Сонымен қатар, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеу кезінде түрлі заманауи әдістер мен тәсілдер, оның ішінде мінез-құлықты қолданбалы талдау стратегиялары мен техникасы қолданылуы мүмкін. Бұл әдістер оқу уәждемесін дамытуға және оқу дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

1) Ынталандыру және қолдау.

Мотивация – бұл күнделікті әрі қайталанатын негізде оқушылардың іс-әрекетін негіздейтін басты ынталандыру. Қандай да бір мінез-құлық пайда болуы үшін оқушыда мотивация болуы тиіс. Міндеттерді орындауды көтермелеуді алумен қоса отырып, мұғалім оқушының берілген тапсырманы орындауға деген ынта-ниеті мен мотивациясын дамытуға болады. Оқушының еркін мінез-құлық жағдайында түрлі ынталандыруларды ескере отырып сөйлесуін немесе іс-қимылдарын орындауын бақылай отырып, көтермелеу үшін көптеген идеяларды алуға болады. Оқушының қандай да бір сабаққа арнаған уақытының жалпы ұзақтығы белгіленеді. Қызмет неғұрлым ұзақ болса, оның артықшылықты ынталандыру туралы болып отырғаны соғұрлым ықтималдырақ.

Педагог көтермелеудің бұрынғысынша жұмыс істейтініне немесе баланың қалауы өзгергеніне сенімді болуы үшін көтермелеулерді іздеу тұрақты негізде жүргізілуі тиіс. Көтермелеулер баланың мүдделері, артықшылықтары, қажеттіліктері негізінде жеке таңдалады, бұл баланы оқытудың кез келген талаптарын орындауға ынталандырады [6]. Ата-

аналармен әңгімелесу кезінде біз баланың ең жақсы көретін нәрсесін анықтаймыз, сондай-ақ оқушыны еркін қызметте бақылау жүргіземіз.

Ынталандыру мен қолдау:

- сүйікті тамақ, оқушының сүйікті тағамдары;
- заттық-материалдық;
- ұнататын пәндер т.б.
- мақұлдау, қолдау және мақтау.

Жеке блоктармен оқыту әдісі (ДТТ) – оқыту бірлігі жеке блок болып табылатын әдістеме [7]. Блок мұқият қойылған жоспарға сәйкес нұсқаулықтан, оқушының жауабынан және салдардан және келесі нұсқаулықтың алдындағы үзілістен тұрады. Белгілі бір дағдыны меңгеру кезеңінде блогқа көмек сөз қосылады. Оқу барысында бір блок қатарынан қанша рет қайталанбайды.

Бұл әдіс сөйлеу және әлеуметтік жұмыс істеу саласындағы қиындықтары бар оқушылар үшін барынша ыңғайлы, жаңа дағдыларды үйрету үшін тиімді.

Оқыту блогында арнайы нұсқаулық беріледі, дұрыс жауап болмаған жағдайда кеңестер беріледі. Бұл процесс жеке сабақ барысында қайталанатын. Барлығы тез қарқынмен жүргізілуі тиіс және педагог оқыту блоктарының әрқайсысы туралы сабақ аяқталғаннан кейін жазбаларды жүргізуі тиіс. Әрбір оқыту блогы оқыту үшін мүмкіндік болып табылады және жекелеген блоктар әдісі бойынша оқытудың мақсаты балаға оны белгілі бір дағдыларға үйрету үшін оқыту мүмкіндіктерін ұсыну болып табылады.

Қатесіз оқыту тәсілі – бұл белгілі бір нұсқаулықты және нақты және дұрыс жауап беру мақсатында белгілі бір кеңес беру деңгейін көздейтін оқыту рәсімі. Бұл әдіспен педагог баламен жұмыс істеу кезінде неғұрлым күшті кеңестен неғұрлым әлсіздерге дейінгі шкала бойынша ілгерілейді. Бұл жағдайда бала 100% жағдайда нұсқаулықты орындағаннан кейін көтермелеу алады. Бұл әдіс баланың табыстылығының жоғары деңгейін құруға мүмкіндік береді деп есептеледі, бұл баланың уәждемесіне жақсы әсер етеді [8].

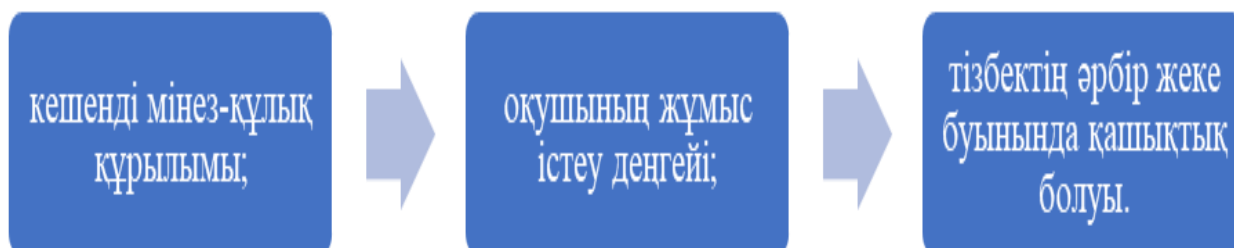
Нығайту мақсатында: мақтау, сүйікті ісіне араласу, мысалы: серуендеу немесе сүйікті мультфильмнен үзіндіні қарау пайдаланылуы мүмкін.

Қадамдық оқыту әдісі әдетте өзіне-өзі қызмет көрсету және оқушының жеке дара дағдыларын, әлеуметтік өзара іс-қимыл дағдыларын, ойын дағдыларын дамыту және баланың бос уақытын ұйымдастыру үшін пайдаланылады.

Бұл әдісті пайдаланған кезде кешенді мінез-құлық қарапайым дағдылардың тізбекті жиынтығына (тізбегіне) қойылады. Үлкен дағдыны кішірек дағдыға бөлу үшін тапсырманың алгоритмін пайдалану қажет.

Тапсырма алгоритмі – күрделі тапсырманы шағын адымдар мен әрекеттердің бірізділігіне бөлу. Кейбір балалар үшін қарапайым тұрмыстық міндеттердің өзі күрделі мәселе болуы мүмкін.

Оқушыға ұсынылатын тапсырма бастапқыда көптеген егжей-тегжейлі қадамдарға бөлінуі мүмкін, ол 4-5 буынды тізбектен тұруы мүмкін. Бұл мыналарға байланысты:

Оқыту үдерісінде мұғалім балаға қойылған міндетті өз бетінше бастауға мүмкіндік береді. Кері тізбектер тест тапсырманың соңғы қадамдарында және басында

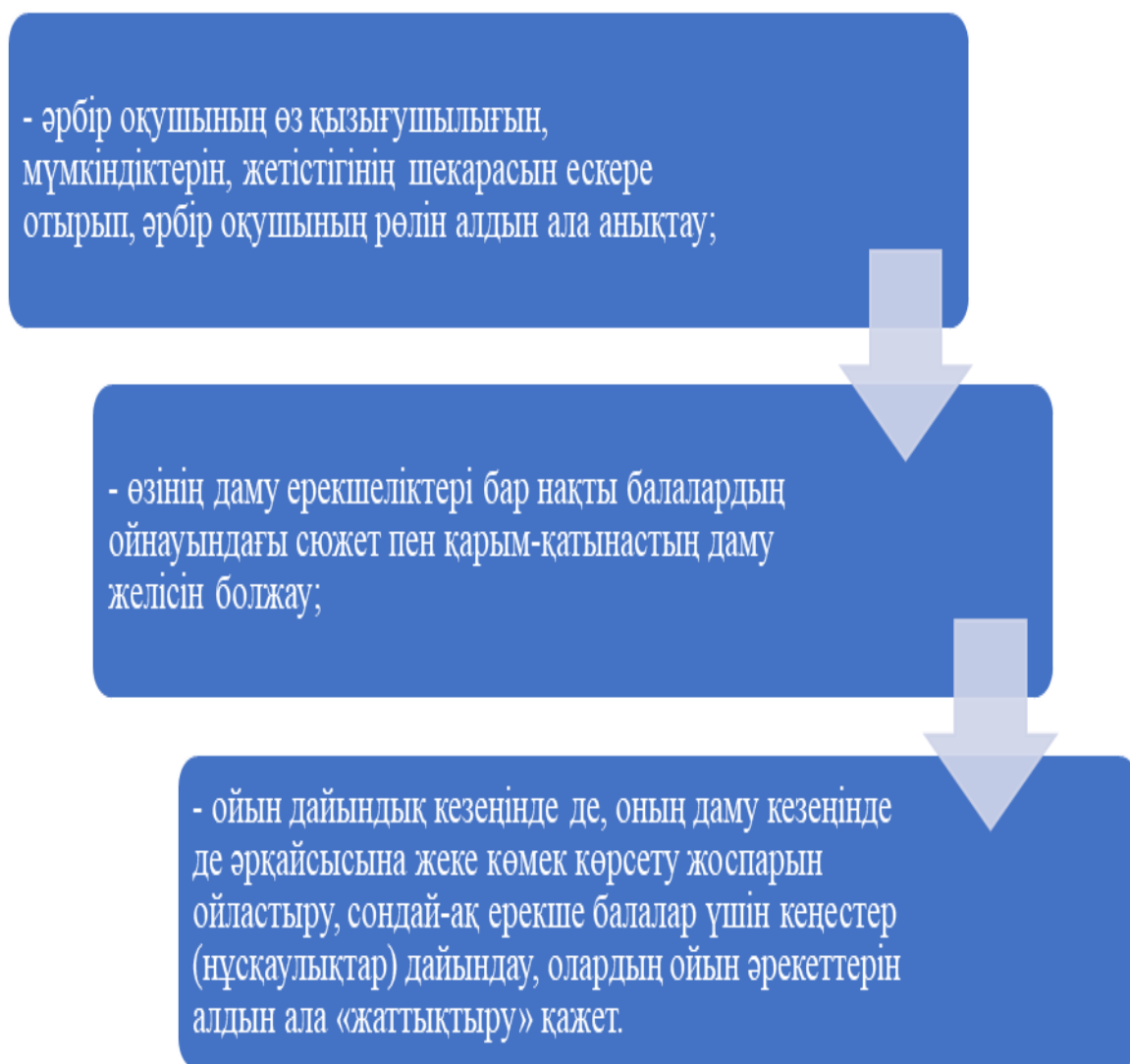
проблемалардың бар екенін көрсеткенде қолданылады. Ересек адам қойылған міндетті өз бетінше аяқтауға жол береді. Ол бастапқы қадамдарда ымдау және физикалық көмек көрсетеді [9].

Көрнекілік тәсілі – қандай да бір ақпарат беру үшін суреттерді немесе басқа да көрнекі заттарды пайдалану. Визуалды қолдау ретінде фотосуреттер, суреттер, үш өлшемді заттар, жазылған сөздер немесе жазбаша тізімдер пайдаланылуы мүмкін [10].

Көрнекілік кестесі – бұл бір күн ішінде не бір сабақ немесе оқиға кезінде не болатынын көрнекі көрсету. Бұл кесте әр оқушы үшін бейне түріне байланысты жеке дайындалады. Кестедегі иллюстрациялар ретінде оқушы орындайтын іс-қимылдардың фотосуреттері де, схемалық суреттер де пайдаланылуы мүмкін. Оқығанды білетін және түсінетін оқушылар үшін жазылған кестені пайдалануға болады.

Көрнекі ережелер мен нұсқаулықтар – бұл белгілі бір жағдайда мінез-құлық ережелерін көрнекі бейнелеу және балаға не істеу керектігін, мысалы, егер оған күту қажет болса, хабарлау тәсілі.

Сонымен қатар, ойын әдісінің де арнайы сыныптарда оқыту үдерісін ұйымдастыруда орасан пайдасы бар дей аламыз. Бірақ әр сыныптың өзінді ерекшелігі мен айырмашылығы ойын әдістемесін жасауға белгілі нақты бір қағидаттар-талаптар мен ережелерді көздейді. Мәселен, сабақты ойын ретінде ұйымдастыруда (сурет -3):

Сурет 3 – Сабақты ойын ретінде ұйымдастыру

Сабақтың сабақтық нысаны кезінде ойын тәсілдері мен жағдайларын іске асыру:

Инклюзивті білім беру талаптарын іске асыруды қамтамасыз ететін оқыту әдістерінің арасында – жобалар әдісі. Е.С. Полат жобалардың әдісін – проблеманы (технологияны) егжей-тегжейлі әзірлеу арқылы дидактикалық мақсатқа қол жеткізу тәсілі ретінде анықтайды, ол қандай да бір жолмен ресімделген, толық нақты, нақты практикалық нәтижемен аяқталуы тиіс [11].

Инклюзивті білім берудегі жобалардың өзектілігі оның жеке, жұптық, топтық қызметте жүзеге асырылуы мүмкін оқушылардың дербес қызметіне бағдарлануымен айқындалады. Әдіс пән бойынша сабақтан тыс жұмысты ұйымдастыруда ғана емес, сабақтық қызмет әдісі ретінде де қолданылуы мүмкін. Жоба әдісінің негізінде оқушылардың танымдық дағдыларын, өз білімдерін өз бетінше құрастыра білуін, ақпараттық кеңістікте бағдарлана білуін дамыту, сыни ойлауды дамыту жатыр. Сабақ барысында жобалау қызметін ұйымдастырудың өзіндік ерекшеліктері бар, мысалы күрделілік деңгейі оқушылардың өздерінің мүмкіндіктері деңгейіне сәйкес келетін озыңқы тапсырмалар жүйесін пайдалану. Озық тапсырмалардың арқасында пәнаралық байланыстарды жүзеге асыруға және мазмұны екі мектеп пәнін бір тұтастыққа біріктіретін, оқушыларға әлемнің бірлігі мен тұтастығына орай білімнің бірлігі мен өзара байланысын түсінуге көмектесетін интеграцияланған сабақты өткізуге болады [12].

Осылайша, қазіргі заманғы мектепте оқыту технологияларының үлкен арсеналы жинақталған. Әртүрлі дидактикалық теорияларға бағытталған, әртүрлі әдістерді, құралдар мен тәсілдерді пайдалану негізінде құрылған, теориктер мен практиктердің еңбектерінде ұсынылған қарапайым мектептің, сыныптың оқушыларын оқыту технологиялары ерекше балаларды бір сыныпта оқыту процесін ұтымды етуге мүмкіндік бере отырып, инклюзивті білім беру кеңістігіне бейімделуі мүмкін.

Нәтижелер. Тәжірибе барысында жоғарыда келтірілген әдіс-тәсілдердің ерекше білім алушыларды оқыту үдерісінде тиімділігін анықтау мақсатында зерттеу жүргізілді.

Оқушылардың барлығы дерлік барлық бекітілген тапсырмаларды қызығушылықпен орындады.

Тәжірибелік-эксперименттік жұмыс барысында оқушылардың білім аясы өскенін және эксперименттің алғашқы және соңғы кезеңдеріндегі нәтижелер арасындағы алшақтықты көрдік. Алынған нәтижелер біздің зерттеу болжамымызды растап, ерекше балаларды оқыту процесіне енгізілген технологиялардың тиімділігін дәлелдеді.

Нәтижені төмендегі кестеден көруге болады.

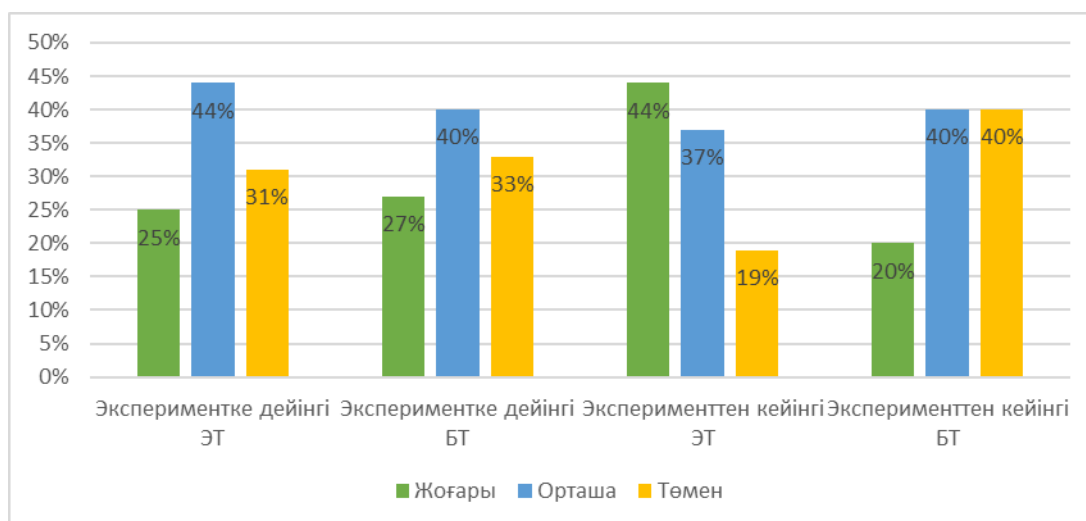
Кесте 1 – Тәжірибе нәтижесіндегі әдіс-тәсілдерді енгізгеннен кейінгі оқушылардың оқу процесіне қатысымдық, қызығушылық деңгейінің нәтижесі

Оқу мотивациясы	ЭТ	БТ	ЭТ	БТ
	Қалыптастырушы дейін	экспериментке	Қалыптастырушы эксперименттен кейін	
Жоғары	31%	27%	47%	29%
Орташа	25%	33%	38%	36%
Төмен	44%	40%	15%	35%

Қорытынды эксперимент нәтижесіндегі оқушылардың сабақты меңгеру, оқу үдерісіне қызығушылығы мен мотивация деңгейінің нәтижесінің жағымды өзгергенін төмендегі диаграммадан байқай аламыз.

Төменде көрсетілген диаграммадан эксперименттік топтың білім алуға деген мотивациясының және нәтижелерінің жоғарылағанын байқаймыз.

Тәжірибе барысында оқушылардың зерттеу барысындағы әдіс-тәсілдерді қолданған сабаққа қызығушылығы мен бейімділігі, таным деңгейі анықталды.

Сурет 4 – Қорытынды эксперимент нәтижесіндегі оқушылардың сабақты меңгеру, оқу үдерісіне қызығушылығы мен мотивация деңгейінің даму динамикасы

Талқылаулар. Зерттеу нәтижелері бойынша, білім алушылардың көбі ойындар ұйымдастыруды таңдады. Демек, оқыту барысында дидактикалық және танымдық ойындарды жүргізу қажет.

Жоғарыда көрсетілгендей, инклюзивті білім беру барлық оқушылардың қабілеттеріне немесе айырмашылықтарына қарамастан тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етудің ажырамас принципі болып табылады. Оқу бағдарламаларын өзгерту, сараланған оқыту және ынтымақтастық сияқты инклюзивті білім беру әдістері қол жетімді және инклюзивті оқу орталарын құруда маңызды рөл атқарады. Зерттеуде келтірілген әдістер мен тәсілдер мүмкіндігі шектеулі оқушыларға ғана емес, жалпы барлық оқушыларға да пайдалы. Аталмыш әдістер «ерекше» балаларды құрдастарымен тең көретін, яғни теңдікті сақтайтын инклюзивті бейімделген мектеп мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді.

Сонымен қатар, зерттеулер инклюзивті әдістер барлық оқушылар үшін академиялық және әлеуметтік нәтижелерді жақсартатынын көрсетті. Инклюзивті білім беруді сәтті жүзеге

асыру әкімшіліктің, мұғалімдердің, ата-аналардың және бүкіл мектеп қауымдастығының міндеттемесін талап етеді. Қол жетімді ортаны құру, тиісті қолдау көрсету және барлық оқушыларды маңызды оқу іс-шараларына тарту бойынша бірлескен жұмыс білім берудің тең мүмкіндіктерін қамтамасыз ету үшін өте маңызды деп тұжырымдаймыз. Инклюзивті білім беру әдістерін жақсарту және дамыту бойынша үздіксіз күш-жігер білім беру сапасын жақсартуға және әр адам бағаланатын және сақталатын инклюзивті қоғамдар құруға әкеледі. Үнемі оқшау ортаны қалыптастыру оқушының танымдық дағдыларының қалыптасу үдерісіне кедергі жасайды, себебі бала өзінің қатарластарымен бірлескен кезде ғана білімі жемісті болатыны сөзсіз.

Бұл материал инклюзивті практикада пайдаланылатын барлық технологиялардың сипаттамасына бағдарланбаған.

Мысалы, оқушылардың туыстарымен қарым-қатынас технологиясын меңгеру немесе жеке білім беру бағдарламасын әзірлеу үшін арнайы білім мен үлкен практикалық тәжірибе талап етіледі. Біз инклюзивті практиканы енгізу инновациялық сипатқа ие екенін түсінеміз, ол мұғалімнен маңызды жеке және кәсіби ресурстарды талап етеді.

Алайда зерттеу жұмысымыз «ерекше» білім алушыларды оқытатын мұғалімдерге пайдалы болады деп үміттенеміз, өйткені бұл оқушылар арнайы білім беру жағдайларын жасауды қажет етеді, ал педагог осы жағдайларды жасай алады және жасауы тиіс деп есептейміз.

Қорытынды. Түйіндей келе, зерттеу жұмысында ерекше балаларды оқытудың қағидаттары мен әдістері, оқыту нәтижелерін бағалау ерекшеліктері бойынша әдістемелік ұсынымдар берілген. Сонымен қатар, ерекше білім алушыларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу жөніндегі жұмысты ұйымдастыру проблемалары ерекше егжей-тегжейлі қаралады.

Зерттеу нәтижелерін тұжырымдай келе, ерекше балаларды оқытудың ерекшеліктері арнайы білім беру жағдайларын, сондай-ақ оқыту процесіне ерекше, кешенді әдістер мен тәсілдерді жасау қажеттілігіне байланысты. Кешенді тәсіл білім алушыларды оқытудың және әлеуметтендірудің тұлғалық, метапредметалық және пәндік нәтижелерін қалыптастырудың табыстылығын қамтамасыз етеді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000988> (қаралған күні: 26.09.2024)

2. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy (қаралған күні: 26.09.2024)

3. Елисеева И.Г., Ерсарина А.К. Психолого-педагогическое сопровождение детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательной школе: метод. Рекомендации. Алматы: ННПЦ КП, 2019. – 118с.

4. Liasidou A. Inclusive education as a trauma-responsive practice: research-based considerations and implications.// *International Journal of Inclusive Education*. Taylor & Francis. – 2024. P. 2411-2423

5. Мелешкевич О., Эрц Ю. Особые дети. Введение в прикладной анализ поведения (АВА): принципы коррекции проблемного поведения и стратегий обучения детей с расстройствами аутистического спектра и другими особенностями развития. – Самара: Издательский Дом «Бахрах-М», 2017. — 208 с.

6. Джон О. Купер, Тимоти Э. Херон, Уильям Л. Хьюард. Прикладной анализ поведения Пер. с англ. – Москва: Практика, -2016. – 864 с.

7. Шрамм Р. Детский аутизм и АВА: терапия, основанная на методах прикладного анализа поведения/ Роберт Шрамм; пер. с англ. З. Измайловой-Камар; науч. ред. С. Анисимова. – Екатеринбург: Рама Паблишинг, 2013, - 208 с.

8. Шаповалова О. Введение в прикладной анализ поведения. – Москва: Триумф, 2015. – 144 с.

9. Лиф р., Макэкен Д. Стратегии работы с поведением. Учебный план интенсивного поведенческого вмешательства при аутизме. / Перевод с англ. Под общей редакцией Толкачев Л. Л. – Москва: ИП Толкачев, - 2016. – 608 с.

10. Назарова Н.Н. Интегрированное (инклюзивное) образование: генезис и проблемы внедрения // Социальная педагогика. 2010. № 1. С.77-8.

11. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования [Текст]: учеб. пособие / Е.С. Полат. - Москва: Академия, 2005. - 272 с.

12. Rapp A. C., Corral-Granados A. Understanding Inclusive Education—A Theoretical Contribution from System Theory and the Constructionist Perspective// International Journal of Inclusive Education, - 2021. P. 1-17. <https://doi.org/10.1080/13603116.2021.1946725>

References:

1. On the approval of the State Program for the Development of Education and Science in the Republic of Kazakhstan for 2020 - 2025. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000988> (Review Date: 26.09.2024)

2. Message from the Head of State Kassym-Jomart Tokayev to the people of Kazakhstan. https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy (қаралған күні: 26.09.2024)

3. Eliseeva I.G. Ersarina A.K. Psychological and pedagogical support of children with special educational needs in a comprehensive school: method. Recommendations. Almaty: NNPC KP, 2019. – 118p.

13. 4. Liasidou, A. Inclusive education as a trauma-responsive practice: research-based considerations and implications.// International Journal of Inclusive Education. Taylor & Francis. – 2024. P. 2411-2423

5. Meleshkevich O., Ertz Yu. Special children. Introduction to applied behavior analysis (ABA): principles of correction of problem behavior and teaching strategies for children with autism spectrum disorders and other developmental features. - Samara: Publishing House "Bahrah-M," 2017. – 208 p.

6. John O. Cooper, Timothy E. Heron, William L. Huard Applied Behavior Analysis Per. from English - M.: Practice, 2016. – 864 p.

7. Schramm, R. Detsky autism and AVA: therapy based on applied behavior analysis methods/Robert Schramm; per. From. English Z. Izmailova-Kamar; science. ed. S. Anisimova. - Yekaterinburg: Rama Publishing, 2013. – 208 p.

8. Shapovalova O. introduction to applied behavior analysis. - Moscow: Triumph, - 2015. – 144p.

9. Leaf r., Makeken D. Behavior strategy. Curriculum for intensive behavioral intervention in autism ./Translated from English under the general editorship of Tolkahev L.L. - Moscow: IP Tolkahev, - 2016. – 608 p.

10. Nazarova N.N. Integrated (inclusive) education: genesis and implementation problems//Social pedagogy. 2010. № 1. P. 77-8.

11. Polat E.S. New pedagogical and information technologies in the education system [Text]: study. manual/E.S. Polat. - Moscow:Academy, 2005. - 272 p.

12. Rapp A. C., Corral-Granados A. Understanding Inclusive Education—A Theoretical Contribution from System Theory and the Constructionist Perspective// International Journal of Inclusive Education, - 2021. P. 1-17.<https://doi.org/10.1080/13603116.2021.1946725>